

PŘEDMLUVA

(z tištěné formy PD)

Tento sto sedmdesátý svazek Československé statistiky obsahuje výsledky definitivního Zpracování statistiky přirozené měny obyvatelstva a příčin smrti za rok 1941; v radě XIV našeho pramenného díla je to 9. svazek. Hodláme tuto statistiku od nynějška publikovati vždy jen za jeden rok, aby se dostalo do rukou veřejnosti dříve, nežli při publikaci celého tříletí. Jako předcházející svazek 168 (obsahující léta 1938 až 1940) vztahuje se také tento svazek pouze na zemi českou a Moravskoslezskou bez území okupovaného r. 1938, při tom však nikoli na veškeré přítomné obyvatelstvo. Němečtí státní příslušníci byli totiž od července 1939 vyňati z domácí matriční služby a přikázáni zvláštním matričním úřadům německým (Standesbeamte), čímž i registrace přirozené měny německého obyvatelstva přešla zásadně do rukou německých úřadů stejně jako její statistické zpracování. Územní srovnání s analogickými daty z doby před rokem 1938, ovšem jen v rámci dat zpracovaných podle okresů, je umožněno seznamem územních změn, který je připojen ke svazku 168.

Data o přirozené změně obyvatelstva a příčinách smrti na území první republiky byla uveřejněna v následujících svazcích: sv. 53 za léta 1919 a 1920, sv. 59 (1921 a 1922), sv. 63 (1923 a 1924), sv. 77 (1925 až 1927), sv. 121 (1928 až 1930), sv. 145 (1931 až 1933), sv. 163 (1934 až 1937).

V důsledku nařízeného přizpůsobení německé statistice byl poněkud změněn způsob šetření, ale jen ve statistice zemřelých a jen v podrobnostech. Sčítací lístek úmrtní byl totiž rozšířen o otázky po trvání manželství úmrtím rozloučeného a o věku pozůstalé manželky, pro děti zemřelé do 24 hodin po porodu byl pak doplněn otázkou o trvání života v hodinách. Dále byly změněny otázky týkající se příčiny smrti, a to hlavně v tom, že pro její zjištění se pokládá za rozhodující účast ošetřujícího lékaře a nikoli lékaře vůbec. Otázka po komplikacích byla nově formulována odlišením nemoci následné. Kromě toho byla otázka týkající se plodnosti omezena na poslední manželství, ale legitimované děti výslovně do ní pojaty. Oproti původní úpravě z r. 1925, která je uveřejněna v úvodu k pramennému dílu sv. 77 a která byla v platnosti až do konce roku 1940, má příslušná část sčítacího lístku úmrtního od r. 1941 následující znění:

14. Příčina smrti:

- a) Základní nemoc
- b) Nemoci sdružené
- c) Nemoci následné
- d) Která ze jmenovaných nemocí bezprostředně přivodila smrt ?

- 15. a) Byla to smrt násilná? (zločin, sebevražda, úraz)
- b) Způsob násilné smrti

16. Byla to nemoc, resp. úraz z povolání?

17. Který lékař léčil zemřelou osobu?

18. Byla zjištěna příčina smrti ošetřujícím lékařem?

19. U dětí:

- a) zemřelých do 24 hodin po porodu: trvání života v hodinách
- b) do 1 roku: bylo živeno jen přirozenou výživou (kojením) či jen umělou nebo smíšenou?
.....
- c) mladší 10 let: původ (zda manželský či nemanželský)

20. U ženatých a provdaných:

- a) počet dětí narozených z posledního manželství (včetně mrtvě naroz. a legitimovaných)
.....
- b) datum uzavření posledního sňatku:
den měsíc rok
- c) u ženatých: datum narození pozůstalé manželsky:
den měsíc rok

21. Nastalo úmrtí doma, či v nemocnici, sanatoři, ústavě pro choromyslné atd. a v jakém ?

.....

Sčítací lístek rodný byl od r. 1941 doplněn pouze poznámkou k otázce o počtu dětí narozených z nynějšího manželství upozorňující, že mají zahrnout i děti mrtvě narozené a legitimované. Jinak zůstaly všechny podklady statistického šetření od r. 1925 nezměněny.

Ve způsobu zpracování nastaly proti předcházejícímu svazku především dvě změny související s počátkem nového desetiletí. Třídění podle velikosti bydliště bylo od r. 1941 založeno na nových datech získaných pro říjen 1940 ze statistiky potravinových lístků, která do jisté míry nahražují zastaralé již výsledky sčítání lidu z r. 1930. Třídění podle příčin smrti se pak od r. 1941 provádí podle výsledků V. revise mezinárodní nosologické klasifikace vyhlášené r. 1938; příslušné věkové skupiny zůstaly však od r. 1930 beze změny, jen nejvyšší věková skupina byla rozdělena na dvě.

Další změny byly vyvolány válečným omezením počtu pracovních sil. Z tohoto důvodu bylo zastaveno podrobné zpracování statistiky rozvázání manželství a statistiky legitimací nemanželských dětí, a nemohlo ani býti plně využito rozšířeného šetření o zemřelých, neboť zpracování údajů o plodnosti zemřelých žen bylo omezeno na nejmenší míru, tj. na úhrnná data o počtu zemřelých vdaných žen podle počtu dětí a trvání manželství; tato data jsou ve Státním úřadě statistickém k dispozici. Do publikace byla pojata jen data o věku pozůstalé manželsky v kombinaci s věkem zemřelého manžela.

Naproti tomu bylo dosavadní zpracování v některých podrobnostech rozšířeno hlavně ve třídění povolání a v rozhojnění dílčích úhrnů. Rozdělení třídy F. „Ostatní povolání“ na 3 podskupiny persistů, zavedené od r. 1931 ve statistice zemřelých, bylo rozšířeno i na statistiku narozených a ve statistice zemřelých a příčin smrti byli podle něho vytříděni i příslušníci bez vlastního povolání. Dále byla poslední skupina povolání (osoby bez povolání) rozdělena na podskupinu dělníků bez bližšího označení a podskupinu jich rodinných příslušníků bez vlastního povolání. Z nových dílčích úhrnů uvádíme zvláště součty za města s více než 10.000 obyvateli ve všech tabulkách podle okresu, součty

za pětileté věkové skupiny v tabulce o věku, pohlaví a rodinném stavu zemřelých, čtvrtletní úhrny v datech podle měsíců a úhrny zemřelých do 1 roku v datech podle okresů.

Omezením pramenného díla na data z jednoho roku bylo umožněno jeho rozšíření o novou tabulku kombinující věk svobodných snoubenců a o některé tabulky za země, které byly v předcházejícím svazku publikovány jen za celé pozorované území; jsou to všechna data podle skupin povolání a data o příčinách smrti podle nábož. vyznání, národnosti, rodinného stavu a měsíce úmrtí. Kromě toho umožnila nová tisková úprava ještě některá menší rozšíření tabulek, jako např. rozdělení okresních dat o pořadí narozeného dítěte podle legitimacy, rozdělení dat o bydlišti snoubenců podle měst s více než 20.000 obyvateli aj.

Územní členění dat se v podrobnostech řídí rozdělením soudních okresů, resp. obcí podle stavu z konce roku 1941. Jelikož však od středu roku 1942 bylo v platnosti podstatně změněné rozdělení okresů politických, byla data za soudní okresy seskupena již podle těchto nových politických okresů. Všechny tyto územní změny jsou znázorněny v připojené tabulce. Nutno ještě připomenouti, že v listopadu 1940 byla pozměněna vnitřní hranice mezi zemí Českou a Moravskoslezskou, takže data za tyto země nutno s minulostí srovnávat pomocí této tabulky v tom smyslu, že soudní okresy přibyslavský, polenský a štocký a části soudních okresů jindřichohradeckého, německobrodského a poličského patřily do r. 1941 k Čechám.

Vrchní redakci tohoto svazku měl odborný rada Dr. Jaromír Korčák, statistické zpracování po stránce technické řídil statist. komisař A. Robek, v pracích tabelárních měli vedení statist. tajemník F. Polreich, statist. adjunkt F. Trávníček a statist. oficiálka R. Jelínková, práce publikační pak vedl statist. adjunkt B. Konopásek.

Publikace byla úplně vysázena již koncem dubna 1945; aby se její vydání novým překladem hlaviček a legend ještě více nezdrželo, byly provedeny jen nejnutnější mutace.

V Praze v červnu 1945

Dr. František Fajfr,
pověřený předseda
Státního úřadu statistického.

Dr. Václav Sekera,
vrchní odborový rada,
přednosta I. odboru Státního úřadu statistického.